

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א
ראש ישיבת אתרי

בענין:

משפחה ולוויה

- שטו -

נמסר בש"ק פרשת במדבר ה'תשע"ג

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת בהעלותך יחל השיעור בשעה: 5:30 אחה"צ
ויהיה בענין:

עבודת הלויים

מנחה בשעה 5:10 [ובזמן הדלקת נרות למטה]

בשבת הבאה לא ייתקיים שיעור לרגל שמחת הז' ברכות של הרב עוזר שליט"א

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

דין 'משפחה' ויחס בלוויה ובכהונה

לילך אחר האב ולא אחר האם, כדין האומות שהולכים בהן אחר הזכר (יבמות עח:), ולדבריהם אותו מגדף היה צריך גירות, וכן מורה פשט התו"כ 'מלמד שנתגייר'. ועל כן בודאי אינו שייך לשבט אמו דכקטן שנולד דמי', אבל לדעת הרמב"ן דפליג וסובר שגם קודם מתן תורה הולך אחר האם, הרי מוכח שמשפחת אם אינה קרויה משפחה גם כשאין משפחת אב.¹

ובן יש להוכיח לכאורה מדברי הירושלמי שבן גר שמת אביו - אין לו יורשים. הרי שאף כשאין קיימת משפחת אב, אין משפחת האם קרויה משפחה. אלא שהוכחה זו יש לדחות עפ"י סברת הגר"א² (בבב"ב פ"ב קיד:) שאם כבר חל שם 'משפחת אב' כבר הופקעה משפחת האם לגמרי, ואף אם ימות האב מכאן ואילך, ושאינו היכא דמעיסקא ליכא משפחת אב.

ועוד יש מקום להוכיח כהנחת הגר"ח מסוגית הגמרא בב"ב (קמב.) שגר שמת והניח אשתו מעוברת ובזו ישראל נכסיו חייבים להחזיר מפני שהעובר יורש. ואם אחר כך הפילה את העובר, המחזיק מעתה קנה. ויש להקשות, אם נימא דמשפחת אם קרויה משפחה בדליכא משפחת אב, מדוע המחזיק קנה ולא נימא דתירש האם את העובר כיון דליכא משפחת אב. אך משום הא לא איריא, לפי מה שהראה הגר"י ענגיל (בספר בית האוצר) שאין חל שם 'אם' קודם הלידה. וייסד דבריו על הגמרא במגילה (יג.) 'כי אין לה אב ואם', עיברתה - מת אביה, ילדתה - מתה אמה. ופרש"י נמצא שלא היה לה אב משעה שנראה להקרות אב. הרי משמע ששם 'אם' לא חל אלא משעת הלידה, שעל כן לא היתה לה שעה אחת שהיה לה אב או אם.³ ולפי"ז הרי מובן שאין האם יורשת את העובר שמת, כיון שאין עליה עדיין שם אם עד שילדתו.

וביסוד זה של הגר"י, ישבו קושית המפרשים (מ"מ פ"ה מאישות; נמו"י) על שיטת הרמב"ם שהמקדש עוברה קידושיו קידושין, וגם סובר שקטנה יכולה להתעבר, וקשה כיצד מתקיימים דברי המשנה (ריש יבמות) אי אתה מוצא חמותו ממאנת, והלא משכחת לה בקטנה שנתעברה וקידש אחד את עוברה שהקדושין תופסים והרי האם עדיין קטנה ויכולה למאן. אך להנ"ל דליכא שם 'אם' בעיבור לא קשה מידי, דלא קרינן בה 'אם אשתו' כל עוד לא ילדה ואין זאת 'חמותו'.⁴

אך נראה שהנחת הגר"ח אינה מסוכמת בראשונים, ויתכן שנחלקו בה תנאים; הסמ"ג (מובא בהגה"מ ריש הל' עבדים)

א כתב רש"י (ריש במדבר) על הפסוק 'למשפחתם לבית אבתם' - מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו. דין זה מבואר בכמה מקומות בגמרא, שבישראל משפחת אב קרויה משפחה ומשפחת אם אינה קרויה משפחה. ומהכא לפיכך להא מלתא (כדאיתא בב"ב קט:).

הנה תנן בבכורות (ג:) הכהנים והלוויים פטורים מפדיון הבן מקל וחומר; אם פטרו את של ישראל במדבר דין הוא שיפטרו את של עצמן. ונחלקו אמוראים (שם מז.) בדין לווייה שילדה בן בכור מישראל, האם חייב בפדיון אם לאו; רב פפא מחייב דכתיב 'למשפחתם לבית אבותם' והרי הבן ישראל כאביו ולא לוי. ובשם רבא אמרו לפטור אעפ"י שהבן מתייחס אחר שבט אביו, דשאני בכורה דתלה רחמנא ב'פטר רחם' והרי אמו לווייה. הפירוש הפשוט הוא, וכן נראה מפרש"י בכ"מ (בכורות ד ובחולין קלב), שאעפ"י שהבן אינו 'לוי' לכל דבר וענין, דין מסויים הוא בבכורה שרחם לווייה פטור את הבן מפדיון. ואולם מלשון התוס' (בבכורות ד) מבואר שזה שהוא בן לווייה עושהו 'לוי' לענין דין זה, ואעפ"י שאין אביו לוי. וכן דקדק הגר"י מלשון רבנו גרשום שם 'בפטר רחם תלה רחמנא, כלומר דלא שדינן בנה בתר ישראל אלא בתר ידיה' וכו'.⁵ וצ"ב בגדר הדבר, כיון שמתייחס אחר משפחת אביו, ובן שבטו הוא לכל דבר וענין, מה פשר ההתייחסות הזו לילך אחר אמו הלווייה להיפטר מהבכורה.

ב עוד הקשה הגר"ח (איסו"ב טו, טז), על מה שמבואר בגמרא שם שמודה רב פפא בגוי הבא על לויה שבנה פטור מחמש סלעים. והא קיימא לן משפחת אם אינה קרויה משפחה, ומוכח מפשט הסוגיא בב"ב (קיד) כפי שפירשו התוס', שאף במקום דליכא משפחת אב, אין משפחת האם קרויה משפחה. וכן משמע מלשון הרמב"ם כפי שדקדק המשל"מ (בפ"א מהל' נחלות), וא"כ מדוע יפטור הבן מפדיון בגלל אמו הלויה, נהי דאין הולד מתייחס אחר אביו הגוי, מכל מקום לא אזיל בתר משפחת אמו ושבטה ואינו 'לוי' כלל, והלא רב פפא לית ליה הך סברא דרבא דבפטר רחם תלה רחמנא.⁶

והנה הנחת הגר"ח דמשפחת אם אינה קרויה משפחה אף בדליכא משפחת אב, אשר הוכיחה מדברי הראשונים כאמור, לכאורה יש להוכיח כן מדברי רז"ל, מדאיתא בתו"כ (הובא ברש"י סו"פ אמור) שהמגדף שהיה בן איש מצרי, בא ליטע אהלו עם שבט דן, שבט אמו, והם לא קיבלוהו, ויצא מבית דינו של משה רבינו חייב משום ד'איש על דגלו באותות לבית אבותם' כתיב. הרי מוכח לכאורה שמשפחת אם אינה קרויה משפחה אף במקום דליכא משפחת אב, כגון הכא שאביו מצרי, ואעפ"י לא נטל חלק משבט אמו. אך הוכחה זו יש לדחות עפ"י שיטת חכמי הצרפתים (המובאת ברמב"ן שם) שקודם מתן תורה היה המשפט

א וכו"ה לשון רש"י בבכורות מז. כפי שהעיר הגר"י.

ב בחזו"א (סוף בכורות, עמ' 623) פירש שר"פ מודה לסברת 'בפטר רחם תלה רחמנא' אלא שאם יש לו אב להתייחס אחריו אינו נפטר משום אמו אבל כשאין לו אב הולכים אחר פטר רחם. ולפי"ז לכל שאר הלכות אכן אין דינו כלוי. ואילו באה"ע (ו, 1) נסתפק בדבר, אם הוא 'לוי' לשאר דברים.

ג ולפי"ז הילפותא מ'לבית אבותיו' לחייבו לאו דוקא, ועיקר הטעם הוא דבאומות הלך אחר הזכר.

ד וכן כתב להוכיח הגר"א (בקה"ע ע"כ). וכן בשו"ת אור לציון (ח"א י"ד יט) הביא מכאן להוכיח שהנולד מלויה וגוי אין דינו כלוי ובנו חייב בפדיון הבן, ע"ש. ולכאורה יש לדחות דלענין חניית הדגלים אין כתיב 'משפחה' אלא איש על דגלו באותות לבית אבותם, וכן לענין חלוקת הארץ שהוזכר ברמב"ן 'לשמות מטות אבותם' כתיב, ואינו תלוי בדין משפחה, על כן גם אם נקוט שכשאין אב משפחת אם קרויה משפחה, לא היה לו חלק בחניית הדגלים ולא בחלוקת הארץ, ושאינו מדין ירושה לדורות.

ה וכן העירו ר"צ הכהן בספר פוקד עקרים עמ' 52 ובדובר צדק 'נר מצוה' א, וכן הגר"ד בוכר יצחק ד, ובדובב מישרים ועוד. והעיר הרמ"י שליט"א שכבר קדם לכולם בספר האשכול שדן איך מותר לשחוט בהמה מעוברת הא אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כתיב, ומתרץ שאין שם בן-אם אלא משעת לידה, עיי"ש. וע"ע בשיעור קצב, ב.

הלויים, מ"מ חלות דין לוי בגופו יש עליו מצד מהותו העצמית ולא מצד יחוסו.^ז

ויסוד לשני דינים אלו מתבאר ברמב"ן (ביבמות צח), שפירש הא דמרבינן (ע' סנהדרין נז-נח) שאר-אם בבני נח לענין עריות ולא שאר-אב, היינו משום דרחמנא אפקריה לזרעיה כדכתיב וזרמת סוסים זרמתם, ולכך לרב הונא עכו"ם מותר בביתו שאין חוששים בהם לזרע האב, ואעפ"י דאית להו חיים [כמו שלמדו ביבמות (סב) מדמצינו שהכתוב מייחס עכו"ם אחר אביהם, מרודך בלאדן בן בלאדן וכד', משא"כ בעבד שאין לו יחוס כלל]. ומה שעכו"ם יורש את אביו דבר תורה (קדושין יח), פירש הרמב"ן דהתם שאני דגלי רחמנא אבל לענין עריות לא. ובאור דבריו, והלא נראה לכאורה מכמה מקומות להפך, שבאומות הלך אחר הזכר והבן דינו כאומת אביו, כגון עמוני שנשא מצרית בנם עמוני (כדאמרין בקדושין סז) - הרי דאדרבה, יש להם שייכות לאב ולא לאם, וכן לענין קיום פריה וריבה מבואר בגמרא (יבמות סב.) שגר מקיים המצוה בבנים שהוליד בגיותו [ואף ריש לקיש לא פליג אלא משום דגר כקטן שנולד דמי] - הרי שיש לגוי שייכות לאביו. אלא שזה הכל לענין זהותו העצמית של הנולד שהוא כמולידו, אבל לא משום התייחסות ל'משפחתו' של האב, רק מצד עצמו שהולד ככרעא דאבואה הוא [משא"כ בעבד שאין לו חיים, כלומר אין לו שום יחס למולידו], אבל לענין קורבת משפחה אינו מתייחס אחר אביו, ולכך לענין עריות התלויות בשאריות וקורבת משפחה, אין להם שאר אב אלא שאר אם. וכן לענין ירושה, לולא גזרת הכתוב לא היה בו דין ירושה מפני שאינו ממשפחתו ודין ירושה בעלמא תלוי בשאריות ומשפחה כנראה בפרשת נחלות. ועל כן הקשה הרמב"ן מגוי היורש את אביו ותיירץ שגילוי מיוחד הוא מגזה"כ.^ח

וברב"ר הרמב"ן מבואר גם בפירוש רש"י (וירא) עה"פ 'וגם אמנה אחתי בת אבי היא' - ובת אב מותרת לבן נח, שאין אבות לגוי. והכוונה לומר שאין קורבת משפחה על ידי 'אבהות', אבל חלות שם 'אב' וקביעת דינים עצמיים על הבן להיותו כאביו ודאי איכא בב"נ וכדמוכח מהא דבאומות הלך אחר הזכר ומהא דקיים פו"ר במה שהוליד בגיותו, כנ"ל.

ובמדבר (רות רבה, עה"פ שבנה בנותי אשה בית אמה) מעשה באבנימוס הגרדי שמתה אמו ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצא אותם יושבין אבלים. לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצא אותן עסוקין במלאכתן. א"ל כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך. א"ל ולא כן כתיב 'אשה לבית אמה' ולא לבית אביה. אמר לו: יפה אמרת, שאין אב לך. והנה הרד"ל שם כתב לסייע מהמדרש לדבריו במקום אחר שלא נאסר לבן נח קללת אב אלא קללת אם, אך העיר שברמב"ם (ממרים ה,יא) אין משמע כן [וע"ש רעק"א]. אמנם לפי האמור

כתב גבי הא דפליגי תנאי בגר הנמכר בעבד עברי, והלא מיעטו בגמרא (ב"מ עא) את הגר מלימכר לעבד משום דכתיב ושב אל משפחתו. ופירש דהפלוגתא היא בבן של גר שנשא ישראלית דקרינן ביה 'ושב אל משפחתו', שהואיל ואין לו אב, משפחת אם היא לו משפחה.

ועוד העיר הגרא"ו (בקובץ הערות סי' כ) מלשון רש"י ביבמות (נד) לענין גאולת קרובים שמשפחת האב קודמת למשפחת האם. משמע שאם אין משפחת אב, משפחת האם גואלת. וכבר עמדו על דברי רש"י הקר"א והרש"ש ועוד, ובערול"נ הביא שמלשון התו"כ משמע שגם קרובי האם נחשבים קרובים לענין מצות גאולה, אלא ששל אב קודמים, וכלשון רש"י.

ואם כן, אף כי מפשט הסוגיא בב"ב הנ"ל משמע דמשפחת אם לעולם אינה קרויה משפחה, שלכך הגיורת אינה יורשת את בנה ונכסיו הפקר (וכמו שפירשו שם התוס'), אבל לר' אליעזר שנקט שגר נמכר בעבד עברי וכפירוש הסמ"ג דמייירי בבן גר שאמו ישראלית, וכן בברייתא דתו"כ גבי גאולת קרובים, משמע שמשפחת אם קרויה משפחה כשאין משפחת אב. וכן מורים כמה לשונות ברשב"ם ר"פ יש נוחלין.

ולפי שיטות אלו יש לתרץ קושיא אלימתא שהקשה המש"ח (בהר), בהא דאמרין (בקדושין כא.) גבי שדה אחוזה על קרא ד'ואיש כי לא יהיה לו גואל' וכי יש לך אדם מישראל שנחל שדה אחוזה ואין לו גואלים - אלא זה שיש לו ואינו רוצה ליקח וכו'. והלא משכחת לה בבן הישראלית ואביו גוי, שירש שדה אחוזה מאמו, וכשמת אין לו יורשים שאין האם יורשת את בנה. אך להנ"ל אתי שפיר, כי באופן זה שאין לו משפחת אב מפני שאביו גוי, משפחת אמו נחשבת 'משפחה' למצות גאולה.^ט

ג והנה הגר"ח תירץ קושייתו, מדוע בן לוויה הבא מן הגוי פטור מחמש סלעים אף לרב פפא והלא אינו מתייחס אחר משפחת אמו - לפי שבחלות לוויה ישנם שני דינים; דין 'משפחת לוויה', שהוא יסוד כל דיני לוי להכשרו לעבודת הלויים ולמתנות, ודין נוסף שהוא 'חלות שם לוויה בגופו' שאינו תלוי במשפחה, וזה מועיל אף מצד האם כי אינו תלוי בשם 'משפחה', ודין זה מועיל לפטרו מפדיון.

ובאור הדברים, מאי ניהו חלות שם לוי בגופו - שמלבד הדין של 'יחס' ו'משפחה' ישנו ענין כללי נוסף שמהות הנולד וזהותו להיות כמולידו, ועל כן אף כשאנו דנים על יחוס הולד הקובע הוא משפחת האב ולא האם, אבל כשאנו באים לדון על זהותו העצמית, בזה אף בן לוויה נחשב בצד מסויים 'לוי', מפני שהנולד כמוליד [וכדוגמת דין פרה שילדה כמין סוס שדין הולד כאמו ואינו מין אחר. הרי שהולד כמולידו אף בלא ענין יחס ומשפחה]. ואף על פי שכשאביו מישראל פטור הוא מפדיון לרב פפא ולא אמרינן שחל דין לוי בגופו מצד האם, באר הגר"ח דהתם שאנו שחלות שם משפחת ישראל שעליו מפקיע ממנו דין 'לוי' מכל וכל וכדלהלן, אבל כשאביו גוי ואינו מתייחס אחריו, נהי דאין משפחת אמו מועילה ליחסו אליה להחשב ממשפחת

^ז ויש מקום לומר לפי זה שגם בנו הבכור של בכור זה, גם הוא ייפטר מחמש סלעים (וכמו לפי דעת המפרשים שהולכים אחר משפחת האם כשאין משפחת אב, שדינו לוי ובנו יהא פטור), שהרי דינו כמולידו ויש בו צד 'לוי', אך אין זה מוכרח. ובשפ"א שם נשאר ב'צ"ע'. וכן נסתפק לפטור בפי' נחל אשכול על האשכול (הל' פדיון הבן מבכה), ואילו באור לציון (יו"ד ח"א יט) צדד לחייב. וכן בחזו"א (סוף בכורות) צדד שאינו 'לוי' ומה שאמרו בגמ' 'לוי פסול' היינו רק לענין פטור בכורה, ולעולם משום שבפטור רחם תלה רחמנא.

^ח ולכא"ל לפי"ז לא יהא דין 'באומות הלך אחר הזכר' בבן העבד. וצ"ב.

^ט וע' גם יערות דבש דרוש ג ד"ה והנה נאמר בברכת יצחק.

^י לכא"ל עדיין לא מיושב שהרי משכח"ל שאביו גר וירש את בנו [שירש שדה מאמו] שנולד לו לאחר הגירות, וכשהוא מת אין לו יורשים. וצ"ל כתיירץ המש"ח שהדיוק הוא מלשון 'כי לא יהיה לו גואל' מסיבה מקריית, ולא 'אין לאיש גואל' דמשמע שאין לו מכבר.

שאפשר לפצל ההלכות - כסברת הגר"ח וכמו שנתבאר, דפסול ממזרות אינו תלוי ביחס וקורבה אלא מצד דין עצמי שהנולד היהוה כמולידו, וא"כ אעפ"י שאנו מייחסים אותו אחר האם להיותו עבד, הרי הוא ממזר מפני שאביו מולידו הוא ממזר. וא"כ גם בלוי שנשא ממזרת, אין סיבה להפקיע את הולד ממשפחת הלוי בגלל שמקבל פסול ממזרות מאמו. ועל כן נראה שהתירוץ המחזור הוא על יסוד סברת הגר"ח וכדלעיל, שאמנם נפקע מקדושת הלוייה מפני היותו ממזר, אך זהו רק לענין דינים התלויים ביחוס הלויים ובמשפחתם, משא"כ לענין חמש סלעים שהוא תלוי בעצם היותו לוי, לא נפקע דינו בגלל ממזרותו.^א

ה והנה המהרש"א (בסוטה מא) יצא לחדש שאף על פי שבישראל משפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אם, זהו רק לאחר הלידה, אבל קודם הלידה יש לעובר יחוס לאמו ולא למשפחת אביו, וכדיוק הכתובים 'ויתילדו על משפחתם', 'תולדותם למשפחתם'. ופירש בדברים מתוקים מה שדרשו (שם) 'לאום מלאום יאמץ' - אלו העוברים; ששם 'לאום' [הקרוב 'לאם'] לא נאמר במקרא אלא באומות העולם^ב שקורבתם זה לזה היא רק מצד האם, ששאר-אם יש להם ולא שאר אב דזרמת סוסים זרמתם [והיינו דברי הרמב"ן ביבמות הנ"ל, שלענין דינים התלויים בקורבת משפחה אין להם יחס לאב], ואם כן מה שנאמר 'ולאום מלאום יאמץ' בעשו ויעקב, הרי ביעקב אין זה שייך אלא בהיותו עובר, כי משנולד מתייחס למשפחת אביו בלבד ואינו קרוי 'לאום', ע"ש.^ג

ו **כאורה** יש להביא ראיה לדבריו ממאן דאמר (ביבמות סז) עובר במעי זרה - זר הוא, שלכך כהן שמת והניח אשתו הישראלית מעוברת, עבדי העובר [בהנחה שהעובר זוכה בנכסי אביו] לא יאכלו בתרומה שהרי הם שייכים לעובר שהוא זר. ומזה משמע שלדעה זו (שיש מהראשונים שנקטו להלכה) אין העובר מתייחס אחר משפחת אביו, כדברי המהרש"א.

אך קשה, לפי המבואר שם בסוגיא שכשהאם כהנת אזי לכל הדעות העובר כהן, והרי לפי המהרש"א אין הדבר מובן שהרי קודם שנולד אינו מתייחס אחר משפחת אביו הכהן.

א **לא** י"ל דאכילת תרומה שאני, ואין להביא ממנה לענין שאר דיני כהונה, שהנה נקט החלקת-מחוקק דפצוע דכא כהן אינו בקדושת כהונה לענין איסור טומאה למתים וכד' [שלא כפי שנקטו הבי"מ והחזו"א ועוד, דהא שנסתפקו בגמ' דלאו בקדושתיה קאי היינו רק לענין איסורי ביאה ולא לשאר מצוות הכהנים], ואעפ"י כהלא מבואר במשנה (ביבמות ע) שאוכל הוא ועבדיו בתרומה. ודינו דומה לכהנות שאינן מצוות במצוות הכהנים ואעפ"י כהאכלות בתרומה. וכיו"ב צדד הט"ז (אה"ע ז) לענין ממזר כהן, שאמנם מופקע מקדושת כהונה אבל אוכל בתרומה. וטעם חילוק זה הוא כענין המבואר לעיל, שקדושת

מובן שיש לחלק בין דין אבלות השייך לקורבת משפחה, הלכך לדידהו אינו אלא באם. ובין מקלל אביו ואמו שאינו ענין לקורבת משפחה דווקא אלא למעמד של אב, וזה יש להם].

ד והנה חקרו האחרונים בדין ממזר לוי [וכן האריכו לדון בממזר כהן, והביאו מדברי הרשב"א בתשובה שדן רק משום חללות. וע' ב"ש וחזו"מ אה"ע ז; עונג יו"ט קכ; דבר אברהם ח"א כו וח"ב כג; אמרי משה י; קובץ הערות מד; הגרש"ר יבמות סי' יא], האם נשארו בו דיני הלוייה אם לאו. והקשו סתירה מכמה מסוגיות; בבכורות (מז) מבואר שנכרי הבא על בת לוי, אפילו למ"ד שהבן פסול [היינו לרע"ק דגוי הבא על בת ישראל הולד ממזר, כפרש"י], לוי פסול הוא ופטור מפדיון - הרי שיש עליו דיני לוי, שאל"כ היה לו להתחייב בחמש סלעים, וכמו שאמרו שם לענין נכרי הבא על הכהנת שהואיל והיא והבן מתחללים מן הכהונה - חייב בפדיון. ומאידך מכמה מקומות אין נראה כן; בגטין (נט וברש"י) מבואר שלוי שנשא ממזרת פסל את זרעו לענין שאין בנו קורא בתורה כלוי אלא כישראל. וכן בתוספתא (יבמות ח) מבואר שבת לוי מן הנתינה והממזרת אין נותנים לה מעשר, וכן בערכין (לג) ממעטינן בן לוי ממזר מדין גאולת בתי הלויים - הרי משמע שאין לו דין לוי.

אך לפי יסוד הגר"ח יש לתרץ שאמנם יצא הממזר מכל דיני הלויים התלויים ב'משפחת הלוייה', כגון למתנות לוייה, קריאה בתורה ודין גאולת הלויים, ואעפ"י כ לענין קדושת בכורה שהוא דין במהותו העצמית, בהיותו לוי מצד עצמו ולא משום יחוס משפחה, בזה אף ממזר נשאר 'לוי' ונפטר מחמש סלעים. ובזה פירש הגרי"ז (בבכורות מז) שלכך הוצרכו (בערכין שם) למעט מקרא לוי ממזר מדין גאולת בתים, 'מן הלויים' ולא 'כל הלויים' - מפני שבעצם הוא לוי.

ומהאחרונים (ע' קובץ הערות מד; דבר אברהם ח"ב כג בשם הר"ד מקרלין; חזו"א אה"ע ו.ו) רצו לחלק בין סוגי הממזרות; אם הוא ממזר מצד היותו בן לאם ממזרת, מפני שהולך אחר האם (כמו שאמרו בקדושין סט 'לו' - הלך אחר פסולו), אזי אין לו דין לוי כאביו, מאחר ודנים אותו לילך אחר האם הפסולה, אבל אם הוא ממזר הבא כתוצאה מביאת איסור עריות, שהוא ממזר מחמת שיצירתו בעבירה ולא מפני שהולך אחר אמו - באופן זה לא יצא מכלל לויותו, ועל זה אמרו בבכורות שם שהוא 'לוי פסול'.

אך תירוץ זה מוקשה מאד (כפי שכתב בחזון יחזקאל על התוספתא יבמות שם), שהרי נחלקו תנאים (בקדושין סט.) בממזר שנשא שפחה, דלרבי אליעזר הבן הוא עבד ממזר ולרבי טרפון אינו ממזר, דולד במעי שפחה כולד במעי בהמה דמי. וא"כ מדברי ר"א מוכח שאעפ"י שהולך אחר האם והריהו עבד, אעפ"י כ מקבל את פסול אביו הממזר. ואף ר"ט לא נחלק אלא משום שאין לו שום יחס לאביו כיון שאמו שפחה אבל בלא"ה הגם שמתייחס אחר אמו יש בו את פסולי אביו, וא"כ הכא נמי מה שהולך אחר אמו הממזרת, אין זו סיבה להפקיע דין לוי של אביו. וטעם הדבר

יא בדעת האחרונים ו"ל נראה דעד כאן לא אמרו אלא בלוי שנשא ממזרת שבדין 'הבן הולך אחר הפגום' נכלל גם כן שנפקעה קדושת לוייה ממנו מאחר ולענין יחס נגרר הוא אחר אמו הפגומה, משא"כ בממזר שנשא שפחה, נהי דהולך אחר אביו אביו הפגום והוא ממזר, מ"מ הוא עבד כי דין העבדות אינו שייך לפסול וכשרות אלא מקרא ד'האשה וילדיה' ילפינן דלעולם בן השפחה הוא עבד, וכיון שהעבדות אינה סותרת לפגם ממזרות, ע"כ הוא גם ממזר וגם עבד.

יב צ"ע בישיבתו נא, ד'הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האוינו' (וכמו שדרשו מכאן בשהש"ד ב' זאני לו לאומה').

יג ואין להקשות מ"מ דעובר יורש את אביו, ד"ל כי היכי דנתיב דגוי יורש את אביו הגם שאינו מיוחס למשפחתו, ה"נ בעובר י"ל דאין הירושה תלויה בדין משפחה אלא בכך שהוא נכרעא דאביו.

י וכן הורה למעשה בשו"ת אגרות משה י"ד ח"א קצא אודות ממזר בן לוי שנולד מאשת איש שזינתה, שפטור מפדיון אעפ"י שאין בו שאר דיני לוייה.

והנה הגר"ח הוכיח מהסוגיא בבכורות שמשפחת ישראל מבטלת דין חלות לוויה בגופו [שלכן ישראל שנשא בת לוי בנה חייב בפדיון לרב פפא כנ"ל], מכך שמבואר שם שגוי הבא על כהנת בנה חייב בפדיון מפני שנתחללה בביאת הנכרי. והקשה הלא סוף סוף עדיין היא לוויה שהרי הכהנים לווים הם, ומהלוויה הרי לא נתחללה - אלא מוכח שהואיל וכהנים לויים וישראלים נחשבים 'קהלים' נפרדים, א"כ בכך שהיא כהנת מופקעת היא מדין הלויים, אף מאותם דיני לוויה שאינם תלויים בדין 'משפחה', ולכך בנה חייב מפדיון שהואיל והיא נתחללה מהכהונה, גם דין 'לוי' אין לה [ומה שלכהנים יש גם כן דין 'לויים' היינו שזה גם כן מדין הכהונה גופא שיש לכהנים אותן זכויות שיש ללויים]. ומזה מוכח שגם שם משפחת 'ישראל' שיש לו מחמת אביו, מפקיע ממנו דין 'לוי' ולכך לרב פפא חייב הבן בפדיון, משא"כ כשאביו נכרי שאין לו משפחת אב, יש עליו דין 'לוי' וכמו שנתבאר. עכ"ד.

מעתה יש לחקור בדעת רבא החולק ופוסט בן לוויה מפדיון, שיש מקום לומר שגם הוא מודה לכך שמשפחת ישראל מפקעת דיני לוי, רק סובר שהואיל ובא מרחם של לוויה, פטרתו תורה. וזו היא דעת רש"י המובאת לעיל בריש הדברים, ואולם בדעת התוס' ורבנו גרשום הנ"ל י"ל שנקטו שלרבה משפחת ישראל אינה מבטלת דין לוויה, שלא כשם 'כהונה' המבטל דיני לוויה. וזהו שכתבו התוס' ור"ג שלכך בן לוויה פטור, משום שלענין זה חשוב 'בן לוי' - כלומר אף על פי שאינו שייך לשבט הלויים לענין דינים התלויים ב'משפחה' וקורבה, אבל חלות שם 'לוי' יש עליו משום אמו.^{טו}

כהונה לחוד ומציאות חלות שם כהן לחוד, ודין אכילת תרומה שייך למציאות של כהונה [או סיפוח לכהונה כגון אשת כהן האוכלת בתרומה] הגם שלענין שאר דינים התלויים בקדושת הכהנים, הוא ממועט^{טז}. ואם כן הכי נמי לענין עובר, אעפ"י שמדין 'משפחה' הוא קשור לאם כדברי מהרש"א, יש בו דין אכילת תרומה מצד חלות שם כהן בגופו מפני שהוא כמולידו והרי אביו כהן. וכן לאידך גיסא, כשאמו זרה הרי למ"ד עובר במעזי זרה זר, הוא נידון כאמו אף אם ננקוט [דלא כמהרש"א] שהעובר מתייחס אחר משפחת אביו.

והנה כתב הרוקח (מובא בש"ך י"ד שעא ובמג"א שמג סק"ב) שכהנת מעוברת מותרת ליכנס לאהל המת ואין לה לחוש מחמת טומאת העובר שהוא כהן, מפני שיש כאן ספק ספקא לקולא; שמא נקבה היא, ואת"ל זכר הלא מיעוט מפילות. ומשמע שנקט כהנחה פשוטה שעובר במעזי אמו חלים בו דיני כהונה ואסור לטמאו^{טז}, והקשו האחרונים הלא עובר במעזי זרה זר הוא. ויש שהעמידו דבריו בכהנת דוקא (ע' קוב"ש ח"ב מא), אבל בישראלית הנשואה לכהן אכן מותר אפילו ידענו שהוא זכר, ואולם פשט דבריו אינו מורה כן. אך באור דבריו הוא עפ"י המובא מהגרי"ז (בחדושי הגר"ח על הש"ס, טהרות סי' תיא) דעובר במעזי זרה אינו זר ממש אלא כהן הוא רק שיש בו פסול זרות [וכמה דוגמאות יש לענין כזה ואכ"מ], ועל כן אסור לטמאו. ואולם לדברי המהרש"א עדיין לא אתי שפיר דין זה דהרוקח, שהרי שייך הוא למשפחת אמו כל עוד לא נולד, וכל דיני כהונה הנובעים מקדושת הכהנים אין נוהגות בו מאחר ואינו מתייחס אחר משפחת הכהונה, וא"כ מדוע אסור לטמאו.

יד אחתי קשה מדברי התוספתא לעיל שבת לוי שנשא ממזרת אינה אוכלת במעשר - הרי דין אכילת מתנות כהונה ולוויה תלויים בקדושה כמו לענין שירות במקדש וכד'.

טו ונפ"מ בזה^{טז} באופן שיודעים בו שהוא זכר. וי"ל אעפ"י שלא בדקנו, כיון שאפשר לבדוק אין זה 'ספק' אלא חסרון ידיעה. ואכ"מ.

טז יל"ע אם מחלקים בין משפחת כהונה לישראל, א"כ כהנת שנבעלה לגוי מדוע אינה נשארת לוויה, נהי דמשפחת הכהונה מוציאתה מידי 'לוי' אך כיון שנתחללה בביאתה יצאה ממשפחת הכהונה ומה יבטל ממנה דין 'לוי', ונהי דהחללות עושה אותה כשאר אדם מישראל הלא משפחת ישראל אינה מוציאתה מידי 'לוי'.

עיקרי דברים

א לוי שהוא ממזר, נראה שיצא מכלל קדושת לוי לענין הדינים הנובעים משם 'משפחת הלוי' אבל נשאר 'לוי' בעצם ולכך פטור מפדיון הבן.

אין נראה לחלק בענין זה בין ממזרות שסיבתה בגלל שהאם ממזרת, לממזרות הנוצרת מחמת ביאת איסור. (ד)

ד מהרש"א חידש שהעובר טרם נולד מתייחס אחר משפחת האם. ולדעתו צריך לחלק בין דין אכילת תרומה בכהן לשאר הלכות הנובעות מקדושת הכהונה, שדין אכילת תרומה נובע מעצם חלות הכהונה הגם שאינו מתייחס למשפחת הכהונה. ומצינו סיוע לחילוק זה בדברי כמה פוסקים.

מדרברי הרוקח מוכח שלא כמהרש"א. (ה)

ה הגם שמדברי התוס' והרמב"ם משמע שמשפחת אם אינה קרויה משפחה אף במקום שאין משפחת אב, יש להוכיח מכמה ראשונים שחולקים על כך, ויתכן שכן דעת תנאים בתו"כ. (ב)

א יש להבחין בין דיני האדם ומעמדו התלויים ביחוס וקורבת משפחה, לדינים התלויים במה שהנולד נידון כמולידו מצד עצמו, לא מצד יחוס משפחה וקורבה למוליד.

בן מבואר ברמב"ן (וכ"כ רש"י על התורה, ועוד) לענין גוי שדינו כאביו מצד זהותו העצמית, אף שאין לו קירבת משפחה ויחוס אליו.

ובן מתבאר בחילוק הגר"ח לענין לוויה, שהבחין בין דיני הלויים התלויים בשם 'משפחת הלוי' לחלות שם 'לויה' בגופו, שאינו תלוי במשפחה.

חילוק זה מתבטא גם במי שאביו ממזר ואמו שפחה או אביו לוי ואמו ממזרת, שאעפ"י שהוא ממזר כאחד ממולידיו, הוא מתייחס מצד משפחתו להורה השני, להיות לוי / עבד. (ג ד)

ב בכור שאמו לוויה ואביו ישראל, להלכה שפטור מן הבכורה, לדעת התוס' ור"ג נראה שאעפ"י שאינו מתייחס ל'משפחת הלויים' יש לו דין לוויה מצד עצמו. (א ו)

